

תשובות קצרות בדיני ממונות

בית הדין לממונות שעל יד הישיבה:

א. צילום אדם ללא רשותו

שאלה:

אדם שביקש מחברו למחוק מהזיכרון של המצלמה או הפלאפון תמונה בה הוא מצולם, אך חברו רוצה להשאירה, האם המצולם ראוי למחוק את התמונה מהמכשיר גם ללא אישור מבעל המכשיר?

תשובה:

- יש פוסקים המתירים לצלם אדם ללא רשותו ויש האוסרים, ונראה כדעת האוסרים. קיים איסור לפרסם תמונה שיכולה להביך את המצולם.
- מותר לאדם לצלם בתום לב ברשות הרבים או בכל מקום בו לא ניתן לצפות לפרטיות. אדם שנכנס למקומות אלו - מודע לכך שמצלמים את העוברים והשבים, וכניסתו לאותם מקומות היא על דעת כך שיתכן והוא יצולם.
- מצולם שרוצה שתמונתו תימחק, מומלץ שיבקש זאת בצורה יפה מהצלם. על פי רוב, בקשה מכובדת מתקבלת ברצון.
- על הצלם לכבד את בקשת המצולם, כדי לא לעבור על "ואהבת לרעך כמוך", שהרי "דעלך סני - לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה".
- מחיקת הקבצים מהמצלמה של חברו ללא רשותו - נכנסת בגדרי הדינים של עשיית דין לעצמו (עביד אינש דינא לנפשיה) כאשר אדם יכול לברר בבית הדין שהוא צודק, אך יכול המצולם לא למחול על הצילום ולהתנות את המחילה במחיקת התמונה.

1 התשובות נתנו על ידי הרב ישועה רטבי ונערכו על ידי ר' אברהם רמר. ניתן לראות את התשובות המלאות מהמפורסות באתר בית הדין של הישיבה, בכתובת : <http://www.kiryatmoshe.co.il>

ב. הנחה שניתנה לשליח

שאלה:

מקרה ראשון - אדם שלח את חברו שירכוש עבורו מוצר מסוים, החבר רכש את המוצר והמוכר הביא לו במתנה עט. למי שייך העט, לשליח או למשלח?

מקרה שני - קבוצת לומדים ביקשה מאחד הלומדים שירכוש עבורם גמרות. כל גמרא עולה סכום מסוים, אבל בגלל שהשליח רכש מספר גדול של גמרות הוא קיבל הנחה. מי זכאי לקבל את ההנחה, השליח או הרוכשים?

מקרה שלישי - תלמיד קיבל מחבריו סכום כסף בכדי לקנות מתנה לר"מ. החבר הצליח לרכוש את המתנה בסכום מוזל יותר, למי שייך הכסף הנותר?

תשובה:

במקרה הראשון, אם אין מחיר קבוע למוצר - המתנה שייכת למשלח, ואם יש מחיר קבוע למוצר - שניהם יחלקו את המתנה. אם המוכר אמר במפורש שהוא נותן את המתנה לשליח - לדעת הרמ"א השליח זכה, ולדעת השו"ע גם במקרה זה יתחלקו במתנה.

במקרה השני, ההנחה חוזרת למשלחים והשליח לא זכאי לקבל חלק מההנחה. אמנם, אם השליח רכש את הגמרות מכספו, ורק אח"כ ביקש החזר כספי מהלומדים, אם הוא התכוון לזכות בגמרות - הרווח מההנחה יהיה שייך לו. צריך לציין במקרה זה, שאם השליח יאבד את הגמרות או הן תינזקו - השליח הפסיד, כי הוא איבד את הגמרות ששייכות לו, כך שלא יוכל לדרוש תשלום מהמשלחים.

במקרה השלישי, הכספים שייכים לכלל חברי הכיתה, ואם נשאר עודף יש להחזיר את העודף לחברים. אמנם, אם השליח התאמץ וטרח בכדי להשיג את המוצר במחיר מוזל, הוא יכול לבקש תשלום מסוים עבור טרחתו.

ג. האם מותר למדוד בחנות ולקנות באינטרנט?

שאלה:

האם מותר לי להיכנס לחנות משקפים על מנת למדוד, ואז לקנות באינטרנט במחיר מוזל? האם מותר להיכנס למספר חנויות בכדי לעשות סקר שוק, ולקנות מהחנות הזולה ביותר?

תשובה:

א. אסור למדוד בחנות מתוך מטרה ברורה לרכוש דרך האינטרנט, משלוש סיבות: 1. הונאת דברים. 2. גניבת זמנו של עובד החנות. 3. לפעמים יש נזק מסוים בשחיקת החפץ ע"י מדידתו.

ב. במידה ויש סיכוי שהמברר ירכוש דרך החנות ולא דרך האינטרנט, למשל אם יקבל שירות טוב יותר בחנות, או אם הפרש המחירים לא יהיה גדול במיוחד, או אם יקבל אחריות מורחבת דרך החנות - מותר להיכנס לחנות בכדי לברר, כי המוכר מוכן מן הסתם שייכנס אליו קונה פוטנציאלי, בגלל הסיכוי שבסוף הוא ירכוש מהחנות.

ג. לקוח שכבר רכש מוצר מסוים בחנות - אסור לו להיכנס לחנות אחרת בכדי לברר מחירים, כי הוא בוודאות לא מתכנן לרכוש באותה חנות. בירור מחירים כזה נחשב לאונאת דברים, אלא אם כן הלקוח אומר לבעל החנות שהוא רק מברר מחירים ללא כוונת רכישה.

ד. אם הלקוח עוד לא רכש את המוצר - מותר לו לעשות סקר שוק בכדי לברר מחירים, מתוך מטרה אמיתית לרכוש בחנות שתציע את המחיר הזול ביותר. אין כאן אונאת דברים, כי המברר אכן מעוניין לרכוש, ותיתכן אפשרות שהוא ירכוש את המוצר מכל חנות שהיא, כך שבירור המחיר נעשה בתוך תום לב.

ד. תשלום על מוצר שנשבר בחנות

שאלה:

לקוח ששבר בטעות מוצר בחנות - האם הוא חייב לשלם למוכר, למרות שעדיין לא רכש את המוצר?

ובמקרה שהמוכר אומר ללקוח שהוא לא צריך לשלם על המוצר ששבר, האם ניתן לסמוך עליו למרות שהוא לא הבעלים של החנות?

תשובה:

1. לקוח שהגביה מוצר שמחירו קצוב במטרה לרכוש את המוצר ונפל מידו - חייב לשלם את שווי המוצר שנשבר.

2. לקוח שהגביה מוצר בכדי לבדוק את איכותו או את מחירו וכד', ולאחר מכן החליט שלא לרכוש את המוצר ונפל מידו - לדעת השולחן ערוך, דין הלקוח כשומר חינם ופטור מלשלם (ויש אומרים שדינו כשומר שכר וחייב לשלם).

3. מוצר שקשה למוכרו ("זבינא דרמי על אפיה" בלשון הגמרא, כלומר מקח 'על הפנים') שנפל מיד הלקוח - פטור מלשלם, כי למוכר יש רצון להיפטר ממוצר זה, והקונה לא מתכוון בהגבהת המוצר לרוכשו, כך שהמוצר נחשב ברשות המוכר עד לאחר המכירה.

4. מוצר שהונח ע"י המוכר בצורה לא יציבה - הלקוח בכל מקרה פטור מלשלם, משני טעמים: א. הנוק נגרם באשמת בעל החנות הניזק. ב. הלקוח היה אנוס.

5. ישנם בעלי חנויות שמוחלים על תשלום זה בכדי לשמר את לקוחותיהם. לכן, אם המוכר פוטר את הלקוח מתשלום על המוצר ששבר - ניתן לסמוך על המוכר למרות שהוא לא הבעלים של החנות. ישנה נאמנות למוכר (שאיננו בעל החנות) למחול על המוצר, כי קיימת חוקה לאיש מקצוע שלא ישקר.

ה. מכירת שובר-מתנה לאדם אחר

שאלה:

אדם קיבל שובר לרכישה מחנות ספרים, האם יכול מקבל השובר למוכרו תמורת כסף?

תשובה:

בגמרא נאמר: "כל המעביר על דעת של בעל הבית - נקרא גולין". להלכה נפסק שהעובר על דעת בעל הבית לא עובר על איסור חמור של גזל, אבל לכתחילה יש איסור לעבור על דעת נותן המתנה. לכן, אדם שקיבל שובר במתנה, **אם בשובר לא כתוב שאסור להעביר את השובר או למוכרו לאדם אחר - מותר למכור את השובר.**

אבל **אם בשובר נכתב במפורש שאסור להעביר את השובר** - לא ניתן להעבירו או למוכרו לאחר.

אמנם, גם אם בשובר כתוב במפורש שאסור להעביר - **זכותו של בעל השובר לרכוש לעצמו מה שרוצה, ולעשות בחפציו כרצונו.** לכן, לאחר שבעל השובר רכש לעצמו, הוא יכול למכור את הספרים לחברו במחיר שהוא רוצה או לתתם במתנה.

צריך להדגיש שאסור ללכת לחנות בה ניתן לרכוש עם השובר, ולמכור את השובר ללקוחות שכבר נמצאים בחנות, או ללקוחות שעומדים להיכנס לחנות. בעל החנות סומך את דעתו על הלקוחות שעומדים להיכנס שירכשו בחנות, לכן לא ניתן "לגנוב לקוחות" באופן שהלקוח ישלם לבעל השובר במקום לשלם לבעל החנות, שהרי אילו בעל השובר לא היה מוכר את השובר ללקוח - הלקוח היה רוכש בכסף מזומן מהחנות, וגם בעל השובר היה רוכש עם השובר בחנות.

לעומת זאת, כאשר אדם רכש שובר בכסף מלא - זכותו לחלק או להעביר את השובר למי שירצה. כאן לא נגרם כל הפסד לבעל החנות, כי השובר נחשב לכסף והוא כמחליף כסף בכסף.

ו. עובד שהועסק בלי לקבוע את גובה השכר

שאלה:

פעם אחת לא יכולתי להגיע לעבודתי הקבועה, וביקשתי מחברי שיחליף אותי ואשלם לו, אלא שלא קבענו כמה הוא יקבל. כמה אני צריך לשלם לו? והאם צריך לשלם ברוטו או נטו?

תשובה:

1. מעסיק שהעסיק את העובד בצורה סתמית בלי להתייחס לגובה השכר (למשל, מעסיק שאמר לעובד 'נסתדר בינינו על גובה השכר') - המעסיק מחוייב לשלם את שכר המינימום שמשלמים לפועל. כלומר, העובד יקבל את שכרו לפי רמת השכר הנמוכה המקובלת באותו מקצוע לעובד ברמה שלו.

הטעם לכך, הוא שעל העובד לומר למעסיק בצורה מפורשת שרצונו בשכר גבוה יותר. כל עוד העובד לא ביקש שכר גבוה יותר, אנו אומדים את דעתו שהתכוון לשכר הנמוך המקובל באותו מקצוע.

2. מעסיק שאמר לעובד שישלם כפי רמת השכר המקובלת בעיר, או כפי השכר שרגילים לשלם - המעסיק ישלם שכר ממוצע לפי החשבון הבא: יש לקחת את השכר הגבוה ואת השכר הנמוך, לחלק לשניים את הפער שיש בניהם ולהוסיף לשכר הנמוך. לדוגמא: נניח שהשכר המינימאלי עבור מלצר הוא 20 ש"ח לשעה, אך יש מלצר שמקבל 40 ש"ח לשעה, נמצא שהפער בניהם הוא 20 ש"ח, אנו נוסיף את מחצית הפער (10 ש"ח) לסכום המינימאלי וזה יהיה השכר הממוצע עבור המלצר. נמצא, אפוא, שאם קבעו עם מלצר שישלמו לו כפי השכר הממוצע בשוק, צריך לתת לו 30 ש"ח.

3. כמובן, אם הצדדים סיכמו ביניהם את גובה השכר - צריך לשלם כפי שסוכם.

4. קביעת שכר בצורה סתמית היא ברוטו ולא נטו. רק אם נאמר במפורש שהשכר נטו - יש חובה לשלם לפי גובה נטו, ואז גם קיימת חובת מתן הודעה למס הכנסה על הסכם לתשלום נטו.

ז. שכר לשיעור שבוטל

השאלה:

מלמד הגיע לבית הספר, שם נאמר לו ששכחו להודיע לו שהתלמידים שוחררו והשיעור בוטל, האם הוא זכאי לקבל את שכרו (שכר השיעור, הטירחה להכין אותו וההגעה לבית הספר)?

תשובה:

הגמרא חילקה בין פועל לבין קבלן ומעסיק שחזרו בהם. **פועל** יכול לחזור בו, גם לאחר שהתחיל את עבודתו, וידו על העליונה, שמקבל בשכרו את כל השכר על חלק העבודה שהספיק לעשות עד שהתפטר. לעומת **קבלן ומעסיק** שאינם יכולים לחזור בהם לאחר תחילת העבודה. אבל לפני תחילת העבודה, אם המעסיק חזר בו - אין לפועל תביעה ממונית על המעסיק אלא רק תרעומת.

הגמרא הדגישה: אם העובד **הלך** למקום העבודה והמעסיק חזר בו - המעסיק צריך לשלם לו כפועל בטל. ונחלקו הראשונים, האם החיוב של המעסיק לשלם חל רק אם העובד הלך, או גם אם העובד לא הלך למקום העבודה אך הוא לא מוצא עבודה חלופית:

התוספות כתבו שגם אם העובד עדיין לא הלך - בעה"ב חייב לשלם, שהרי הבעלים עכבו אותו כך שעבר הזמן והפועל כבר לא יכול למצוא עבודה חלופית. לחלופין, אם העובד הלך וחזר מהר, והיה יכול למצוא עבודה חלופית - הבעלים אינם צריכים לשלם לו, ואין לו אלא תרעומת. אבל **הרמב"ן** סבור שהליכת הפועל לעבודה נחשבת כקניין המחייב את שני הצדדים.

הנפקא מינה תהיה כאשר העובד לא הלך ומצד שני כבר לא יכול למצוא עבודה: לפי התוספות המעסיק צריך לשלם, ולפי הרמב"ן לא.

להלכה: מעסיק שחזר בו **ללא סיבת אונס לא צפויה** - צריך לשלם לעובד שכר של עובד בטל, כלומר **מחצית משכרו**.

אמנם, אם מדובר במלמד **ששמח מאוד ללמד**, ומפריע לו ביטול השיעור - זכאי הוא לקבל את **מלוא שכרו**.

ח. תביעה בבית דין לאחר תביעה בערכאות

שאלה:

אדם שלח את רכבו למוסך. בעל המוסך לא תיקן את הגיר כמו שצריך, שיקר מספר פעמים בכל הנוגע למנוע ולמחיר הגיר, ולבסוף דרש תוספת גדולה במחיר כדי לתקן את הרכב, למרות שהתקלה היתה בתוך תקופת האחריות.

התובע לא היה מודע לאיסור לתבוע בערכאות, ותבע בתום לב את בעל המוסך בבית משפט לתביעות קטנות. כעת, עוד בטרם החלו הדיונים בבית המשפט, הוא שמע מחבריו על איסור תביעה בערכאות, ובא לפני בית הדין בכדי לתבוע את בעל המוסך או לקבל אישור להמשיך תביעה בבית המשפט. האם בית הדין יכול לאשר לו זאת, לאחר שכבר פנה לערכאות?

תשובה:

נחלקו הפוסקים, האם ב"ד מחויבים לדון אדם שפנה לערכאות, ולאחר שהם חייבו אותו, רוצה התובע לחזור בו ולדון בבית דין ע"פ דיני התורה. **המהרי"ק** כתב שאין בית הדין נוקקים לדון אותו, אבל מדברי **המרדכי** משמע שבית הדין נוקקים לו. **בנתיבות המשפט** הביא הסבר לשיטת מהרי"ק, **שביה"ד אינם יכולים לדונו משום קנס, על שהלך לדון בערכאות.**

כאן עוד לא נערך דיון בבית משפט, ולא נעשה מעשה מצד הערכאות, כך שיש לומר שכל הקנס שחכמים קבעו כלפי מי שהלך לערכאות הוא רק לתובע שכבר הפסיד בדין ורוצה לנסות לתקן בבית הדין, אך **כל עוד שלא נערך דיון ולא התקבלה החלטה - יכול התובע לחזור בו ולדון בבית הדין.** מעבר לכך, התובע תבע בתום לב בערכאות בלי להיות מודע לאיסור, וברגע ששמע על האיסור הוא מיד תבע את בעל המוסך בבית הדין. **ובמציאות שהתובע לא חשב שעובר על איסור, ועושה מעשה של תשובה בכך שפונה לבית הדין - לא קונסים את התובע** ובית הדין נוקקים לתביעתו.

החתם סופר כתב שכאשר התובע נוטל רשות מבית הדין לתבוע בערכאות - נחשבים הערכאות כשליחים של ביה"ד, והפסק נחשב על שם בית הדין ולא על שם הערכאות. במקרה כאן, התובע תבע בבית משפט לתביעות קטנות בכדי להציל את ממונו. בעל המוסך איים על התובע שאם לא ישלם עוד 3,000 ש"ח הוא ישלח את רכבו לגריסה, כך שניתן במקרה זה להסתמך על דברי האחרונים שעושה אדם דין לעצמו בפנייה לערכאות בכדי להציל את ממונו.

ט. תשלום על נסיעה כשהמכשיר לתיקוף כרטיס רב קו לא תקין

שאלה:

המכונה שקוראת את כרטיסי הרב-קו לא פעלה, ובכל זאת נהג האוטובוס העלה אותי ואת שאר הנוסעים. האם בנסיעה הבאה אהיה חייב לתקוף את הרב-קו פעמיים, או שאולי יש פה דין של "זה נהנה וזה לא חסר"?

תשובה:

אדם שעולה לאוטובוס, עולה על דעת התנאים שקבעו הבעלים, כך שיש לבדוק את הנחיות משרד התחבורה במקרים בהם מכשיר התיקוף התקלקל.

בהנחיות של משרד התחבורה (נוהל אוטובוסים תקולים, סעיף 5.1.2.9) מובא כך:

אם התקלה הינה במכשיר הכרטוס בלבד, יחולו ההנחיות הבאות:

במקרה שהתקלה במכשיר הכרטוס נתגלתה לפני תחילת הנסיעה, יועמד לרשות הנוסעים אוטובוס חלופי עם מכשיר כרטוס תקין.

במקרה שהתקלה נתגלתה במהלך הנסיעה, ימשיך הנהג את הנסיעה במסלול הקו עד סופה ויאסוף נוסעים ללא תשלום. בתחנת הקצה ישבית הנהג את האוטובוס. בעת גילוי התקלה הנהג ידווח על כך לסדרן.

לכן, באוטובוס שאין בו מכשיר תקין לתיקוף כרטיסי רב-קו - נהג האוטובוס לא יוכל לדרוש מהנוסעים שישלמו לו במזומן, אלא על נהג האוטובוס להסיע את הנוסעים בחינם.

ואם כבר נסתיימה הנסיעה ללא שהביאו רכב או מכשיר תיקוף חילופיים - אין צורך לשלם פעמיים בנסיעה הבאה.

ברם, צריך להדגיש כי מדובר במכשיר רב-קו שהתקלקל, אך אם המכשיר תקין ורק הכרטיס הספציפי של הנוסע לא עובד - לא ניתן לנסוע ללא תשלום ועל הנוסע לשלם לנהג האוטובוס במזומן.

(ההנחה המוצבת בשאלה שיש לפטור בגלל דין "זה נהנה וזה לא חסר", איננה נכונה. אילו ע"פ התקנות היה צריך לשלם פעמיים כאשר המכשיר תקול - הייתה קיימת חובה לשלם פעמיים.)

